

Alkmadders

NUMMER 124 - JAARGANG 30 - DECEMBER 2013
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE

In dit nummer o.a.:

'Gelukkigste jaren aan het Westeinde'

een gesprek met Leen Onderwater

**Geschiedenis van de
drinkwatervoorziening in Alkemade**

Priester Hendrik:

de eerste Nederlandse watermanager

30e jaargang, december 2013, nummer 124.
Kwartaaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Sjaak Bouwmeester
Marco Loos
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
Fons van Rijn
E-mailadres van de redactie
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Leo Stiens en Agnes Turk
Archief Stichting Oud Alkemade

Distributie

Th. Meijer, Meidoornstraat 13,
2371 VC Roelofarendsveen (071-3314706)

Nieuwe donateurs en adreswijzigingen

Mw J.G.M. Rietbroek
jgm.rietbroek@planet.nl (06-18126615)

Donateurschap

De minimumdonatie bedraagt € 13,- per jaar, te voldoen op bankrekening NL06 RABO 0301 1099 66 of NL09 INGB 0005 4356 41 van Stichting Oud Alkemade. Per post ontvangen van Alkmadders kost € 11,00 per jaar extra.

Losse nummers

Deze kosten € 2,50 en zijn verkrijgbaar tijdens de openingsuren.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur. In de maand augustus en op 1e Paasdag, 1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag is het museum wel open.

Contactpersoon van het bestuur

Mw A. van Wieringen, secretaris (071-5018326)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

INHOUD:

Van het bestuur	1
Varia	2
Een gesprek met Leen Onderwater	4
Geschiedenis van de drinkwatervoorziening	6
Bijzondere avond in museum Oud Alkemade	10
Op bezoek bij het Streekarchief	11
Liefde voor Harmonie: 125 jaar feest in de Veen	12
Herinneringen: Kerstmis vieren	15
Priester Hendrik: de eerste Nederlandse watermanager	16
Zoekplaatje	19
Schenkeningen	20

Van het bestuur

Terugblik op het afgelopen jaar

We kunnen weer terugkijken op een mooi en druk jaar. We hebben één grote tentoonstelling gehad van drie jubilerende verenigingen, waaruit blijkt dat mensen in verenigingsverband met elkaar veel kunnen bereiken.

Hierbij willen wij de jubilerende verenigingen Liefde voor Harmonie, Door Gunst Verkregen en de Oranjecomité Juliana, en alle mensen die een bijdrage aan deze tentoonstelling hebben geleverd, heel hartelijk bedanken voor de plezierige samenwerking.

De gidsen van onze stichting - Marco Loos, Pieter van Ruiten en Dick van der Meer - hebben weer veel wandelingen gehouden, waaronder een speciale voor de Woningbouwvereniging Alkemade, de sponsor van de 'reguliere' wandelingen.

Ook hebben we weer enkele nieuwe vrijwilligers bij de stichting verwelkomd. Dit geeft aan dat steeds meer mensen zich betrokken voelen bij het werk wat we doen als historische vereniging. Dat is een goede zaak en zo kunnen we nog meer voor u betekenen.

Vooruitblik naar 2014

Het komende jaar hebben we twee nieuwe tentoonstellingen voor u in het vooruitzicht. We openen op 5 januari de nieuwe tentoonstelling met de naam 'De Grootste School Reünie' met foto's van alle scholen uit de voormalige gemeente Alkemade. Verderop in dit blad vindt u de uitnodiging.

Op 7 september begint de tentoonstelling over het verzet in de Tweede Wereldoorlog en over de tijd dat er militairen uit onze gemeente in Indonesië geweest zijn. Ook dit zal weer een bijzondere tentoonstelling worden.

U ziet, wij blijven actief en zetten ons graag in om de geschiedenis van onze voormalige gemeente Alkemade in beeld te brengen en te houden, waarbij we uw hulp ook zeker nodig hebben en waarderen. Schroom dus niet met vragen, materiële spullen of documenten die u opruimt naar ons toe te komen. Wellicht kunnen wij er nog wat mee.

Ik wens u namens alle medewerkers van de Stichting Oud Alkemade heel fijne feestdagen toe en wij hopen u in 2014 weer in ons mooie museum te ontmoeten.

Lex van der Zwet, voorzitter

Beste lezer,

Alkmadders heeft een 'kleurrijk' jaar achter de rug. Wij zijn erg blij met de vele positieve reacties die wij ontvingen over de nieuwe opzet en het nieuwe uiterlijk van ons blad. Natuurlijk gaan wij ook volgend jaar weer ons best doen om interessante en leuke artikelen voor u te publiceren. Wilt u zelf eens een artikel of een onderwerp aandragen? Heel graag! Wij houden ons aanbevolen en helpen u uiteraard als dat nodig is.

In dit laatste nummer van 2013 hebben wij weer enkele interessante artikelen voor u bijeengebracht. We doken in verschillende archieven voor een verhaal over de drinkwatervoorziening in Alkemade en dat ons terugbrengt in de tijd dat hygiëne ver te zoeken was. In het interview met Leen Onderwater lezen we over de gang van zaken op het

postkantoor vòòr de intrede van de computer. Aan het jubileumjaar van Liefde voor Harmonie is een einde gekomen. In de laatste aflevering van hun geschiedenis leest u over de optredens en successen van de laatste vijftig jaar. We kijken deze keer ook eens naar de overkant van de Braassem met een verhaal over de ontwikkeling van het veengebied en de betekenis van priester Hendrik voor deze regio. In de rubriek Herinneringen blikt Marike Nieuwint terug op het kerstfeest van haar kindertijd.

Wij wensen u weer veel leesplezier met dit nummer van Alkmadders. Als u wilt reageren stuur dan een berichtje naar ons e-mailadres: alkmadders@ziggo.nl.

José van der Meer, eindredacteur

Foto's gezocht van de tuinbouwschool

De themawerkgroep is al druk bezig de nieuwe tentoonstelling voor te bereiden, maar het zou best kunnen dat u net die foto heeft die nog ontbreekt. In dit geval die van de **lagere tuinbouwschool** aan het Westeinde in Roelofarendsveen. We kunnen ons niet voorstellen dat die niet bestaat.

Wilt u nog eens kijken in uw fotoalbum of schoenendoos? U kunt foto's en eventueel ander materiaal aanleveren bij het museum op maandagavond vanaf 19.30 uur en dinsdagmiddag tussen 13.30-16.00 uur. Er zijn dan medewerkers aanwezig die uw foto's kunnen innemen of scannen.

Nieuwe tentoonstelling 'De Grootste School Reünie'

*Stichting Oud Alkemade nodigt alle donateurs en (oud-)leraren en leraressen van scholen in de voormalige gemeente Alkemade van harte uit voor de opening op **zondag 5 januari 2014** van de nieuwe tentoonstelling 'De Grootste School Reünie'.*

Het museum is open vanaf 14.00 uur, de officiële opening is om 14.30 uur. Er is veel werk verricht om foto's, films, schoolspullen, lesmateriaal etc. te verzamelen. Vanuit elk school en uit elk dorp uit de voormalige gemeente Alkemade

zijn er foto's te zien: van schoolklassen, schoolreisjes, schoolkampen, leraren, leraressen en individuele leerlingen. Er moet dus iets te herkennen zijn voor u. Wij zijn terug gegaan in de tijd vanaf het jaar 1950 tot het jaar 2000. De tentoonstelling loopt t/m zondag 29 juni 2014. Misschien ook een leuke aanleiding om uw eigen klasreünie te organiseren? Graag tot 5 januari!

Bestuur Stichting Oud Alkemade

Zomer 1961 - klas 6 van de Mariaschool Roelofarendsveen.

Indiëgangers 1945-1950

In de periode 1940-1945 vertrokken zo'n 95.000 Nederlandse militairen naar Nederlands-Indië. Daar was na de capitulatie van Japan door Soekarno de onafhankelijke republiek Indonesië uitgeroepen. Het gevolg was een confrontatie tussen de Indonesische en Nederlandse strijdkrachten. Ook een honderdtal jonge mannen uit de gemeente Alkemade vertrok als vrijwilliger of dienstplichtige naar Nederlands-Indië.

Wij zijn met Jan Kuipers, wiens vader Gerrit (u weet wel, van de muziek) en zijn ooms Joop, Jan en Piet Kuipers en Joop en Theo van Velzen, die in die tijd ook in Indonesië zaten, gegevens aan het verzamelen over deze periode van de Nederlandse en - gezien het aantal - ook lokale geschiedenis. De bedoeling van Jan is om over de tijd in Indonesië een boek te schrijven waarbij het accent ligt op zijn familieleden en andere ex-militairen uit de gemeente Alkemade.

Oproep

De Stichting Oud Alkemade is voornemens om in september 2014 een tentoonstelling aan deze Indiëgangers te wijden. Wij doen bij deze dan ook graag een oproep aan de mensen die daar geweest zijn, of aan hun na-

bestaanden, om hun ervaringen en verhalen over deze periode met ons te delen. U zou zelf uw verhaal op schrift kunnen zetten of wij zouden een interview met u kunnen organiseren. Uiteraard ontvangen wij ook graag tastbare herinneringen aan het verblijf in Indonesië, eventueel tijdelijk voor de periode van de tentoonstelling. We denken hierbij aan foto's (wij scannen die in en u krijgt het origineel weer terug) brieven, soldaten-spullen, cadeaus die zijn opgestuurd of meegenomen, etc.

Informatie

Voor meer informatie en het aanleveren van uw spullen kunt u contact opnemen met Sjaak Bouwmeester tel. 071-3315433 of per e-mail naar sjaakbouwmeester@hotmail.com.

"Me moeder zei altijd ..."

Wat uw moeder altijd zei, daar zijn we benieuwd naar, althans als het om Veense uitdrukkingen en gezegdes gaat. Boekhandel Veenerick uit Roelofarendsveen is bezig met het verzamelen van Veense woorden, gezegdes en uitdrukkingen. Het doel van de boekhandel is om in de loop van volgend jaar een Veens Woordenboek uit te brengen.

U kunt uw bevindingen sturen naar info@veenerick.nl, op papier afgeven in de winkel of mondeling komen toelichten bij boekhandel Veenerick aan het Noordplein in Roelofarendsveen.

Op zoek naar uw voorouders?

Er is een groeiende belangstelling voor genealogie, het maken van een stamboom en vooral het verzamelen van gegevens van de eigen voorouders of die van anderen. De programma's op de televisie sluiten bij die belangstelling aan en stimuleren ook om het zelf te doen. In het archief van de Stichting Oud Alkemade bevinden zich ook de nodige genealogische gegevens. In de volgende Alkmadders willen wij dan ook aandacht besteden aan het fenomeen genealogie.

Jan en Gerrit Kuipers en twee van hun beste vrienden uit de Veen.
V.l.n.r.: Gerrit Kuipers, Jan Huigsloot, Jan Kuipers en Hein Turk.

Oud Alkemade genomineerd

De gemeente Kaag en Braassem heeft een publieksprijs voor de Vrijwilligersorganisatie van het jaar in het leven geroepen. De Stichting Oud Alkemade is hiervoor genomineerd, naast zeven andere organisaties. Natuurlijk willen wij heel graag voor deze prijs in aanmerking komen. U kunt voor ons stemmen door een e-mail te sturen naar info@kaagenbraassem.nl of door te bellen naar 071-3327272. U kunt uw stem uitbrengen t/m 19 december. Mogen we op u rekenen?

“Gelukkigste jaren aan het Westeinde”

Toen Leen Onderwater in 1963 beheerder werd van het postkantoor aan het Westeinde in Roelofarendsveen, was de computer nog ver weg. Er werden nog volop telegrammen verstuurd, de hoeveelheid post groeide elk jaar en alle handelingen werden nog op papier vastgelegd. En pakketten werden aan het begin van de avond met de bus van Maarse & Kroon naar Leiden verstuurd. Het leven was nog overzichtelijk.

Leen: “Toen ik in de Veen arriveerde waren er twee postbestellers: Dirk van der Klugt en Gerrit Huigsloot, die werden bijgestaan door hulpbesteller Co Rietbroek. Het was een andere tijd. Het kon wel eens druk zijn, zoals in de maand december, maar dan was het gezellig druk. Ik zat achter het loket en er was meestal wel tijd om een praatje te maken. Er kwamen veel ouderen langs want de AOW-uitkering werd nog maandelijks aan het loket uitbetaald.”
“Het betalingsverkeer verliep nog via postwissels en cheques, dat is nu bijna niet meer voor te stellen. Ik herinner me een ondernemer die geregeld forse bedragen kwam storten. Er is in die jaren heel wat geld door mijn handen gegaan. Vaak was het een kwestie van vertrouwen, je wist al snel met wie je te maken had. Bovendien had ik in het verleden al eens op het kantoor ingevallen, dus ik kende al wat Veenders.”
“In de jaren zeventig groeide het kantoor gestaag. Allereerst door de sluiting van de kantoren in Oude Wetering en

Rijpwetering en later door de nieuwbouwwijken in de gemeente. Het kantoor werd vanuit Den Haag geregeld opgewaardeerd. Bij mijn vertrek bijna 25 jaar later waren er drie lokettisten en twaalf vaste bestellers en op zaterdag nog een aantal hulpbestellers,” aldus de oud-PTT’er.

Zoeterwoude

De wieg van Leen Onderwater stond in Zoeterwoude. “Ik ben op 5 april 1924 geboren als oudste zoon van de koster van de Sint Janskerk. Op mijn veertiende ben ik bij een oom gaan werken die handelde in boter, kaas en eieren en die tevens poelier was. Met hem ging ik naar de markt in Den Haag en leerde ik met dieren om te gaan. Eigenlijk had ik daar mijn werk van willen maken, maar mijn vader besliste anders. Hij zag meer in een baan bij de PTT, dat gaf zekerheid. Daar heeft hij gelijk in gekregen. Het houden van dieren - kippen, konijnen en geiten - is altijd mijn hobby gebleven.”

“Ik ben begonnen als hulppostbode in Leiden, werd later postbode in Zoeterwoude en ben al snel in het district Den Haag kantoorhouders gaan vervangen bij ziekte of vakantie. Zo werkte ik onder meer een korte tijd in Nootdorp, Langeraar, Ter Aar, Zwammerdam, De Kwakel en Rijnsburg. En ook in Roelofarendsveen waar ik eerst, kort na de oorlog, directeur Schaaf verving en later ook diens opvolger, de heer Alkemade. Toen de laatste in 1963 vertrok, werd ik gevraagd te solliciteren. En zo kwam ik uiteindelijk met echtgenote Clazien en onze zes kinderen - drie zonen en drie dochters - in Roelofarendsveen terecht, waar enkele jaren later nog een vierde zoon werd geboren.”
Leen: “We verhuisden van een klein huisje in Zoeterwoude naar de grote woning boven het postkantoor aan het Westeinde. Het pand telde zes kolenkachels. Qua ruimte gingen we er enorm op vooruit. Daarnaast was er natuurlijk het voordeel dat ik aan huis werkte. Voor de kinderen was het moeilijker,

Een foto uit het begin van de vorige eeuw. Links het gemeentehuis, in het midden de burgemeesterswoning en rechts het postkantoor met boven de woning van de beheerder.

De uitreiking van het lintje in 1980. Links het echtpaar Onderwater, rechts burgemeester Wagenaar.

die moesten hun vriendjes en vriendinnetjes achterlaten.”

“Het inburgeren verliep soepel, Roelofarendsveen en Zoeterwoude leken veel op elkaar, twee katholieke dorpen met veel uitwisseling van inwoners in het verleden. Ik werd al binnen twee jaar

Eerste brievenbus geplaatst in 1854

De geschiedenis van het postkantoor in Roelofarendsveen begint in 1854 met het plaatsen van een brievenbus in de buurt van het gemeentehuis. Deze brievenbus werd regelmatig geleegd door een postbode uit Leiden die de afstand lopend aflegde.

In 1882 besloot de gemeente Alkemade, na aandringen van groentehandelaren, tot de bouw van een heus post- en telegraafkantoor met dienstwoning, vrijwel naast het gemeentehuis. De kosten bedroegen f 12.200.-, zonder mederekening van de waarde van de grond. In 1884 huurde de latere PTT het gebouw van de gemeente voor f 500.- per jaar. In de jaren erna werd de huurprijs geregeld verhoogd, vooral na verbouwingen.

De PTT huurde het gebouw tot 1980, toen de gemeente wegens uitbreiding van het aantal ambtenaren de ruimte zelf nodig had. De PTT bouwde vervolgens een eigen postkantoor aan de Sotaweg. Bij de opening van dit kantoor zei een Haagse districtsdirecteur nog dat “ondanks alle moderne communicatiemiddelen de oude Tante Pos blijft groeien als een jonge dame”. Het kantoor werd in 2004 gesloten, waarna een servicepunt bij boek- en kantoorvakhandel Veenerick werd geopend.

gevraagd bestuurslid te worden van DOSR. En het verlies van de grote tuin in Zoeterwoude werd gecompenseerd door de aankoop van een eiland in de Westpolder tussen de Floraweg en de A4. Daar liepen al snel kippen, konijnen, schapen en geiten rond. Terugkijkend was de periode aan het Westeinde de gelukkigste tijd van mijn leven.”

Lintje

Dat zijn werk in het postkantoor en bestuurswerk werden gewaardeerd, bleek wel uit het lintje dat Leen in 1980 kreeg uitgereikt door de toenmalige burgemeester Joop Wagenaar. Hij werd lid van de Orde van Oranje-Nassau. Leen: “Het was in de tijd dat het postkantoor naar de Sotaweg verhuisde, omdat de gemeente de ruimte aan het Westeinde nodig had. Wagenaar zei dat ik het lintje onder meer kreeg omdat ik zo goed kon opschieten met de bevolking. Ik was erg blij met die opmerking.” Zeven jaar later ging Leen, na veertig dienstjaren, met pensioen, na een drukbezochte receptie bij Jan Punt.

Na het stoppen met zijn werk was er ruimte voor een nieuwe ‘baan’, min of meer in de voetsporen van zijn vader: hij werd hulpkoster in de kerk van Maria Presentatie. “Ik ben in het verleden nog gevraagd om koster in Zoeterwoude te worden, maar daar heb ik toch maar vanaf gezien. Maar dit deed ik graag. Ik heb jarenlang alle begrafenissen verzorgd met de werkzaamheden die daarbij horen, zoals ‘het paars maken’ van de kerk.”

Een van de hoogtepunten in het leven van Leen was het bezoek aan Rome. “Toen ik tachtig werd, heb ik een groot feest gegeven. Van mijn kinderen kreeg ik een reis naar Rome aangeboden. Samen met twee dochters en twee zonen ben ik daar geweest. Het was geweldig, ik heb paus Johannes Paulus II op enkele meters afstand gezien. Wel had ik moeite met alle luxe en weelde, eraan denkend hoe vroeger parochianen dubbeltje voor dubbeltje spaarden voor het welzijn van de Kerk. Ik ben dan ook erg blij met de huidige paus Franciscus.”

Leen: “Al met al heb ik een mooi leven gehad, al waren er ook grote tegenslagen. Mijn echtgenote overleed kort na mijn pensionering totaal onverwacht, en ook zijn er inmiddels een zoon en dochter overleden. Maar met hulp van familie en vrienden heb ik geleerd daarmee om te gaan. Over mijn gezondheid mag ik niet klagen. Na operaties aan mijn hart en ogen voel ik me goed. Ik woon als 89-jarige met hulp van mijn kinderen nog steeds zelfstandig. Van de dokter mocht ik na de operaties weer met de auto rijden, maar dat doe ik toch maar niet meer. Fietsen gaat me nog goed af. Ik ga elke dag op de fiets naar mijn kippen op het eiland. Ik tel mijn zegeningen.”

Fons van Rijn

Leen Onderwater: “Al met al heb ik een mooi leven gehad.”

Geschiedenis van de drinkwatervoorziening

De bakermat van het huidige waterleidingbedrijf in Kaag en Braassem, Oasen, ligt in Gouda. Daar bereikte op enig moment de vervuiling een dieptepunt. Afval, modder en mest bedekten de straten, terwijl de stadsgrachten dienden als drinkwaterbron en riool. In veel steden en dorpen deden zich gelijksoortige situaties voor. In 1868 brak in Gouda cholera uit en honderden mensen stierven. De verloskundige Simon Oudschans-Dentz nam het initiatief tot het oprichten van een waterleidingbedrijf. Hij vroeg en kreeg van het gemeentebestuur toestemming om voor een periode van 40 jaar in Gouda een waterleiding aan te leggen en te exploiteren. Reeds in 1883 droeg Dentz zijn concessie over aan de in maart van dat jaar opgerichte naamloze vennootschap de Goudse Waterleiding Maatschappij. Dit bedrijf is de basis geweest voor het huidige Oasen. Hun eerste waterlevering vond plaats in 1883 bij 164 woningen.

De situatie in 1900

Rond 1900 bestond de drinkwatervoorziening hier nog uit put- en slootwater. Ook verzamelde men water in regentonnen of welpompen. Het opgepompte water was echter niet best van kwaliteit, terwijl het water dat van stoffige daken in de regentonnen liep ook niet echt schoon was. Ook lag de mestvaalt vaak vlakbij de waterput. Men was echter tevreden met dit water. Het was vooral te danken aan de initiatieven van huisartsen, omdat zij zagen dat besmetting van allerlei ziekten zoals tyfus vaak via het water gebeurde, dat deze mening veranderde. De besmetting werd bijvoorbeeld via het wassen van pannen en borden met besmet water overgebracht in het eten. Toen rond 1900 Alkemade geteisterd werd door tyfus en cholera, was dit in 1903 voor dertien notabelen onder aanvoering van de heer Beekman aanleiding een brief te sturen aan het gemeentebestuur. Zij wilden hiermee de aandacht vestigen op misstanden met

betrekking tot de gezondheidstoestand in de gemeente. Deze misstanden werden volgens hen veroorzaakt door:

- gebrek aan goed drinkwater;
- verontreiniging van de Veenwetering in Roelofarendsveen;
- het 'overladen van mestspeciën aan den publieke weg'.

Zij stelden voor om door het slaan van Nortonpompen de dorpen te voorzien van goed drinkwater. Ook vonden zij dat:

- per verordening verboden moest worden dat de Veenwetering vervuild mocht worden door alles wat men kwijt wilde daar maar in te gooien;
- de beste kamers (poepdozen) niet meer direct of indirect op de Veenwetering mochten lozen;
- het overladen van mestspeciën minstens 200 à 300 m vanaf de openbare weg plaats moest vinden.

Zij vertrouwden er op dat het een en ander zo spoedig mogelijk zou worden uitgevoerd.

Het college antwoordde dat zij in beginsel de wenselijkheid van het gevraagde wel inzagen, doch nog niet tot een definitieve beslissing konden komen. Het opruimen van de privaten (poepdozen) zou nader worden overwogen. De vervuiling van de Veenwetering en het overladen van de mestspeciën zou aan de hand van de bestaande verbodsbepalingen zoveel mogelijk worden tegengegaan. In de periode daarna gebeurden er voornamelijk dingen op papier. In 1911 waren burgemeester Van Wichen en raadslid Straathof lid van een voorlopig comité, opgericht voor het realiseren van een drinkwatervoorziening. Blijkbaar bezochten zij het overleg niet al te vaak, het comité verzocht namelijk herhaaldelijk om hun aanwezigheid. Op 18 december 1911 besloot de gemeenteraad, als reactie, dat er in deze gemeente geen behoefte bestond aan een drinkwatervoorziening. In 1914 meldt zowel de gemeente Alphen als Woubrugge zich bij de ge-

De Veenwetering in Roelofarendsveen functioneerde als riool én als drinkwatervoorziening.

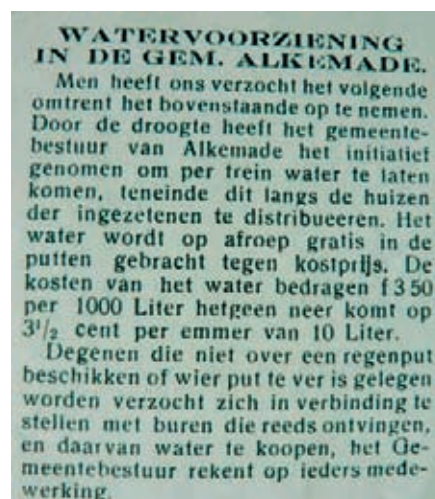
meente Alkemade. Beide stellen voor een comité op te richten. De Raad besluit echter geen commissie te benoemen en het onderwerp wederom aan te houden tot nader onderzoek door B&W. Ook een voorstel van B&W in 1915 om een krediet beschikbaar te stellen van f 250.- voor het slaan van een arthetische put voor een drinkwatervoorziening van het Post- en Telegraafgebouw, de Burgemeesterswoning en het Raadhuis haalde het niet. Meerdere rapporten van het bureau van de drinkwatervoorziening worden in de loop der jaren voor kennisgeving aangenomen. De reactie was steeds het zelfde: 'is het wel nodig' en 'we kijken het nog even aan.' Tot in 1927 Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland het initiatief nam.

In 1927 gaf het dit college aan Prof.Ir. C.K. Visser, hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft, de opdracht voor een onderzoek naar de mogelijkheden van een drinkwatervoorziening in 14 gemeenten waaronder Alkemade, Leimuiden en Rijnsaterwoude. In oktober 1927 werden de resultaten daarvan door G.S. voorgelegd aan de betrokken gemeentebesturen. Na bestudering van het rapport vroegen Alkemade, Leimuiden en Rijnsaterwoude zich af of aansluiting bij de overige gemeenten om technische en financiële redenen wel zo verstandig was. Zou het niet beter zijn om met zijn drieën een eigen waterleidingbedrijf op te richten?

Om daar duidelijkheid over te krijgen stelden de gemeenteraden geld beschikbaar om deze mogelijkheid te onderzoeken. De opdracht voor dit onderzoek werd gegeven aan de heer A.J. Lefeber, directeur van het waterleidingbedrijf in Bussum. Uit dit onderzoek bleek dat een samenwerkingsverband tussen de drie gemeenten economisch en technisch meer voordelen bood dan aansluiting bij de andere elf gemeenten. Het heeft daarna wel heel veel moeite gekost om Gedeputeerde Staten te overtuigen dat niet aansluiten bij die andere elf gemeenten voor de drie gemeenten meer voordelen bood. Dat die andere gemeenten dit niet prettig vonden, bleek later toen zij geen water wilde leveren aan de drie gemeenten.

De drie gemeenten gingen vervolgens onder aanvoering van burgemeester

Vosters van de gemeente Alkemade voortvarend van start door het oprichten van een stichtingsbestuur en het aanvragen van de nodige vergunningen. De voorzitter en secretaris van het eerste algemene bestuur waren de burgemeester en secretaris van Alkemade, respectievelijk L.H.M.J. Vosters en W.A. van Hartevelde. De heer Van Hartevelde zou dit maar liefst 25 jaar blijven. Op 30 september 1930 verleende het provinciaal bestuur van Zuid-Holland de drie gemeenten vergunning voor het stichten van een waterleidingbedrijf. Daarin was de voorwaarde opgenomen dat de gemeenteraden reeds nu een besluit moesten nemen dat er een onderzoek ingesteld moest worden om de kwaliteit van het drinkwater in de toekomst te verzekeren. De drie gemeenten konden dus verder met de oprichting van een waterleidingbedrijf, maar daarvoor moesten nog wel wat administratieve hobbels genomen worden. Vanuit het Ministerie van Volksgezondheid kreeg men echter onverwachte steun. Op 10 oktober 1930 schreef de geneeskundige inspecteur van de volksgezondheid een brief aan commissaris van de koningin in Zuid-Holland. Daarin sprak hij zijn verontrusting uit dat het uitbreken van de tyfus-epidemie en een aantal gevallen van kinderverlamming in dat jaar zijn inziens een gevolg waren van de zeer slechte watervoorziening in de gemeente Alkemade. Hij verzocht de minister zijn invloed aan te wenden de besluitvorming bij G.S., over de aanleg van de waterleiding, te bespoedigen.

**WATERVORZIENING
IN DE GEM. ALKEMADE.**
Men heeft ons verzocht het volgende omtrent het bovenstaande op te nemen. Door de droogte heeft het gemeentebestuur van Alkemade het initiatief genomen om per trein water te laten komen, teneinde dit langs de huizen der ingezetenen te distribueeren. Het water wordt op afroep gratis in de putten gebracht tegen kostprijs. De kosten van het water bedragen f 350 per 1000 Liter hetgeen neer komt op 3½ cent per emmer van 10 Liter.
Degenen die niet over een regenput beschikken of wier put te ver is gelegen worden verzocht zich in verbinding te stellen met bureu die reeds ontvingen, en daarvan water te koopen, het Gemeentebestuur rekent op ieders medewerking.

Aankondiging in Het Goede Zaad over de watervoorziening in 1929 in verband met de grote langdurige droogte.

Het was overigens niet zo vreemd dat er weer een epidemie uitgebroken was. De zomer van 1929 was zeer warm, waardoor een zodanig groot gebrek aan water ontstond dat het gemeentebestuur van Alkemade zich genoodzaakt zag water met de trein aan te laten voeren. In het parochieblad van de katholieke kerk Het Goede Zaad werd dit kenbaar gemaakt.

Op 4 november 1930 besluit G.S. om de drie gemeenten te machtigen een gemeenschappelijke regeling te treffen voor de oprichting van een waterleidingbedrijf. Tevens verleent hij de gemeente Boskoop vergunning voor de levering van water aan de drie gemeenten. De gemeente Alphen aan den Rijn wilde dit niet doen.

De gemeenteraden besluiten op 13 november 1930 om 'Stichting Drinkwaterleiding De Drie Gemeenten' op te richten, gevestigd te Roelofarendsveen. Vervolgens wordt bij de provincie Zuid-Holland een geldlening afgesloten van f 300.000.- voor de aanleg van het waterleidingnet en de bouw van een watertoren. Op Kaageiland werd geen waterleiding aangelegd. Het was namelijk te kostbaar om daar leidingen naar toe te brengen. Omdat in de dijk van de Haarlemmermeer al een waterleiding lag van de Noord-Hollandse Waterleiding Maatschappij werd overeengekomen dat deze maatschappij op Kaageiland een waterleiding aan zou brengen en exploiteren. Heden ten dage is dat nog steeds het geval.

1931: Start bouw van de watertoren

Om de waterdruk in het leidingnet op niveau te kunnen houden, was het nodig om een watertoren te bouwen. In de hoogtijdagen waren er in Nederland circa 260 watertorens, momenteel staan er nog 170. De meeste daarvan hebben de status van rijksmonument. De watertoren in Roelofarendsveen is dat met de huidige uitstraling zeker niet. Hij is opgebouwd van betonnen hoekkolommen met daar om heen metselwerk. De toren is 31,50 meter hoog en het reservoir had een inhoud van 150 m³. Aan de aanbesteding voor de bouw van de toren deden twaalf aannemers mee, slechts één daarvan, de firma Strijk uit Rijpwetering, kwam uit de gemeente Alkemade. De hoogste

Een van de eerste werkzaamheden was het leggen van een zinker door de Rijn bij Koudekerk-Hazerswoude.

inschrijver was f 34.500.-. De laagste inschrijver was van de n.v. Beton- en Bouwbedrijf Tubantia uit Enschede met een bedrag van f 24.686.-. Aan dit bedrijf werd dan ook de opdracht verstrekt. Een bijzondere bepaling in de opdracht was, dat met uitzondering van het zgn. vakwerk slechts arbeidskrachten uit de drie gemeenten in dienst genomen mochten worden (het was crisis in de jaren dertig en er waren veel werklozen in de gemeente). Met de aanwezigheid van een groot aantal hoogwaardigheidsbekleders, waaronder de Commissaris van de Koningin, werd op 26 november 1931 de watertoren officieel in gebruik genomen.

In 1955 werd vastgesteld dat de onderhoudstoestand van de toren zeer slecht was. De wapening van de betonnen draagconstructie was op veel plaatsen doorgeroest en het cement van de muren liet los. Een grootschalige renovatie was noodzakelijk. Om de toren vochtafstotend te maken werd op de buitenkant een cementpap met granietkorrels gespoten. Deze laag zit er nu, na ruim vijftig jaar, nog steeds op. De toren is er na de behandeling niet fraaier op geworden. De kosten van de in 1956 uitgevoerde werkzaamheden bedroegen totaal f 56.726.-. Op 1 januari 1997 wordt de watertoren buiten gebruik gesteld: zijn functie was al eerder overgenomen door de reinwaterkelder in de Wilgenstraat.

In 1997 koopt de gemeente Alkemade voor f 80.000.- de watertoren om hem in 1999 weer te verkopen voor f 120.000.-, waarna de nieuwe eigenaar een prachtig appartement in de toren

bouwt. Op de begane grond realiseerde Otto Rodewijk een bloemen- en plantenzaak. Dit is voor hem een bijzondere plek omdat ruim 200 jaar geleden zijn betovergrootvader op dezelfde plek een woning bouwde. In de winkel bevindt zich de gedenksteen van de eerste steenlegging van de watertoren.

Uurwerk op de watertoren

In de raadsvergadering van 27 juli 1931 wijst de heer De Jong op de gunstige ligging van de watertoren; hij zou er veel voor voelen dat er door de gemeente een elektrisch uurwerk op de watertoren wordt aangebracht. Ook burgemeester Vosters is hier een groot voorstander van, hij wil echter eerst inzicht in de kosten alvorens met een voorstel te komen. In de daarop volgende raadsvergadering deelt de

burgemeester mede dat bij een tweetal zeer bekend staande firma's op het gebied van torenuurwerken een prijsopgave is gevraagd. Een uurwerk met drie wijzerplaten kost f 1.404.- en een uurwerk met één wijzerplaat f 600.-. Gezien de hoge kosten stelt het college voor om een uurwerk met één wijzerplaat aan te brengen; in de toekomst kan altijd nog een uitbreiding plaatsvinden naar drie wijzerplaten. Raadslid Heemskerk staat er paf van dat in deze crisistijd het college met een dergelijk voorstel durft te komen, hij beschouwt de uitgave als een luxe. Na een uitvoerige discussie tussen de voor- en tegenstanders, waarbij vooral burgemeester Vosters zijn teleurstelling uitsprekt indien er geen uurwerk wordt aangebracht, wordt de stemming zes tegen en vijf voor. Er komt dus geen uurwerk op de watertoren.

Aanleg en onderhoud van het leidingnet

Hoewel de kosten van de aanleg van het leidingnet vele malen hoger waren dan die van de toren, werd er voor gekozen geen aanbesteding te houden met meerdere bedrijven, maar slechts één bedrijf uit te nodigen. Dit was de firma George Wilson uit 's Gravenhage. De totale kosten van de aanleg bedroegen inclusief bijkomende kosten totaal f 259.285.-. Bij de aanleg van de eerste waterleiding bestond de hoofdleiding uit gietijzer en de dienstleiding naar de woning uit lood. Ook de leidingen in de woningen waren van lood. Net als

De officiële opening van de watertoren in 1931. Op deze foto is het originele metselwerk nog goed te zien. Links van de watertoren ziet u de hooiberg van de boerderij van Maarten van Ruiten.

Gedenksteen in de gevel van de watertoren. Hij bevindt zich in de winkel van Otto Rodewijk.

bij de watertoren waren er in de loop der jaren ook grote onderhoudsingrepen aan het leidingnet noodzakelijk. De grootste problemen ontstonden bij breuken in de hoofdleidingen.

In de hoofdleiding die via Hoogmade naar Rijpwetering liep, zijn diverse keren breuken opgetreden. De eerste keer was dat in 1945. De breuk ontstond door een dijkdoorbraak. In 1965 was het in dit gebied weer mis. Het nachtelijke spoelen van de buizen tegen mangaan veroorzaakte een breuk in de leiding. Met veel moeite werd een nieuwe hoofdleiding aangebracht. Het hele gebied zat een week zonder drinkwater. Begin jaren zeventig was het hier voor de derde keer raak. Gezien het gevaar van een dijkdoorbraak moesten de medewerkers van het waterleidingbedrijf wachtlopen op de dijk. Het herstel nam drie dagen in beslag. Gedurende die drie dagen werd met tractoren met watertanks constant water vanuit Leiderdorp naar de reinwaterkelder in de Wilgenstraat gebracht om de watervoorraad en de druk op niveau te houden

De gietijzeren, asbestcement- en loden leidingen hadden als nadeel dat zij door hun hoge gewicht in de veengrond wegzakten. Aan het Noordeinde traden verzakkingen op van maar liefst anderhalve meter. Daardoor traden regelmatig breuken en lekkages op. De gietijzeren hoofdleidingen werden op den duur vervangen door asbestcementleidingen. Vanaf 1964 mochten er geen loden dienst- en huisleidingen meer toegepast worden omdat lood langzaam oplost in water en het loodgehalte in het water daardoor te hoog werd. Dit leverde gevaar op voor de volksgezondheid. Voor de dienstleidingen werden vervolgens

gegalvaniseerd staal – koper – en tegenwoordig kunststof gebruikt. Voor het onderhoud aan het leidingnet werd een overeenkomst aangegaan met vier plaatselijke installateurs, n.l. de firma's Vlasman en Van Haasteren uit Leimuiden, de firma Willems uit Oude Wetering en de firma Vesseur uit Roelofarendsveen. Toen dit in de praktijk niet goed bleek te werken, werd een eigen technische dienst opgericht. Van de bedrijven werd afscheid genomen en er werd op 1 november 1936 een waterfitter in dienst genomen met een weekloon van f 25,- en een rijwieltoelage van f 30,- per jaar. De bekendste onderhoudsman uit die beginperiode was Leo Koppelaar die van november 1939 tot 1966 in dienst was. Hij woonde ook in een dienstwoning van het waterleidingbedrijf nabij de watertoren op Noordhoek 2. De begane grond van de watertoren diende ook als opslag en werkplaats van de technische dienst. Voor de uitvoering van het onderhoud gebruikten de fitters als vervoermiddel hun fiets met daarachter een karretje. Men reed vanaf de Noordhoek zelfs naar Bilderdam. Pas in 1952 werd een reparatieauto aangeschaft.

In 1937 werd nog een leerling, H. van Berkel uit Roelofarendsveen, aangenomen. Voor slijtage aan kleding en fiets kreeg deze jongeman f 2,50 per week en f 10,- fietstoelage per jaar. Heintje van Berkel bleef tot 1945 in dienst bij het bedrijf en begon op 1 mei 1945 voor zichzelf, niet als fitter, maar als musicus. Op 1 juli 1946 kwam M.Th. Hogenboom (Tinus Trommel) in dienst als hulpfitter, werd later volwaardig fitter en werkmeester.

Van de Drie Gemeenten in 1930 tot Oasen in 2005

Doordat de moeilijkheden rond de waterproductie steeds groter werden, besloten negen gemeenten, waaronder de drie gemeenten, vanaf 1 janu-

ari 1966 te gaan samenwerken. Op die fusiedatum ontstond Waterleidingbedrijf 'De Rijnstreek', gevestigd te Boskoop. Het gebied waarover de waterleveranties zich uitstreckte werd verdeeld in drie districten. Ieder district kreeg zijn eigen onderhoudsdienst en opzichter. Voor de Drie Gemeenten was en bleef dit Leo Koppelaar. Behalve de wijze van betalen - de haalplicht werd een brengplicht - veranderde er niet zo veel voor de bewoners.

Ook Tinus Hogenboom en Ad van Velzen werden door dit nieuwe bedrijf in dienst genomen. In 1968 kwam ook Jan Hogenboom (Mekkie) er bij. Hogenboom bleef er tot 1999, dus ruim 30 jaar. Zijn broer Bertus werkte er 20 jaar. Jan Hogenboom omschreef zijn werk als volgt: zwaar werk - mooi werk - dankbaar werk.

Op 1 januari 1987 fuseerde 'De Rijnstreek' met de Goudse Waterleiding Maatschappij (opgericht in 1883). Onder deze naam zette het bedrijf zich ook voort. In 1990 ontstond, uit weer een fusie met drie andere waterleidingbedrijven, Waterleidingbedrijf Zuid-Holland-Oost (WZHO). Het leveringsgebied had 260.000 inwoners en een omzet van 20.000.000 m³ water per jaar. De volgende fusie vond plaats in 2001, WZHO fuseerde met twee andere waterleidingbedrijven tot een corporatie genaamd Hydron. Eind 2004 splitste Hydron zich op door uit de corporatie te stappen. Op 1 december 2005 werd Hydron Zuid-Holland omgedoopt tot het huidige Oasen (brenger van leven). Het hoofdkantoor van Oasen staat in Gouda. In het leveringsgebied wonen (in 2012) 759.255 inwoners, de omzet is 45.411.000 m³ water per jaar, het leidingnet is 4.071 km lang en er zijn 338.426 aansluitingen. Het aantal medewerkers bedraagt 253.

Sjaak Bouwmeester

Advertentie van de firma Vesseur die zijn diensten aanbiedt voor de aanleg van waterleiding in de woning.

Bronnen:

- Jan Hogenboom
- Archief stichting Oud Alkemade
- Groene Hart Archieven, Alphen aan den Rijn
- Archief Leidsch Dagblad
- Sacha Wijmer: *Water om te drinken*
- W.A. van Harteveld: *25 jaar Waterleiding 1930-1955*

Bijzondere avond in museum Oud Alkemade

Vrijdagavond 4 oktober jl. heeft in het museum van Oud Alkemade onder grote belangstelling de uitreiking van de Oud-Alkemadeprijs plaatsgevonden. Deze prijs wordt jaarlijks door de stichting uitgereikt aan mensen die een bestaand oud pand met veel inspanning en toewijding voor de toekomst instandhouden. Dit jaar is de prijs toegekend aan Tim van Veen en Marieke Klein voor de restauratie van de woning Noordeinde 6 te Roelofarendsveen, ook wel bekend als de woning van Kortekaas.

Tim en Marieke kochten het huis in 2011, nadat het een aantal jaren was verhuurd aan een antikraakbeweging, van de gemeente Kaag en Braassem. Na twee jaar hard werken werd de bijna 100 jaar oude woning weer tot in detail in oude luister hersteld. Als blijk van waardering ontvingen zij van de stichting Oud Alkemade een oorkonde, een schildje om op de gevel van het huis te bevestigen en een prachtig aquarel van de woning, geschilderd door Agnes Turk, medewerkster bij de stichting.

Tim van Veen en Marieke Klein ontvangen van voorzitter Lex van der Zwet een aquarel van hun bekroonde woning.

Na de prijsuitreiking zou de heer Lex Lesgever vertellen over zijn ervaringen als onderduiker in de gemeente Alkemade tijdens de Tweede Wereldoorlog. Helaas was de heer Lesgever door ziekenhuisopname op het laatste moment verhinderd. Gelukkig was Erwin de Mooy uit Lisse bereid om zijn verhaal over de in 1944 nabij Kaageiland neergeschoten Amerikaanse bommenwerper met de bijna 80 aanwezigen te delen.

voor het 'invallen' op zo korte termijn ontving Erwin voor zijn boeiende verhaal een warm applaus van alle aanwezigen.

Erwin de Mooy heeft samen met Harold Jansen elf jaar onderzoek gedaan naar de oorzaak en gevolgen van het neerstorten van deze bommenwerper. Zij hebben hier ook een boek over geschreven. Naast de getoonde originele onderdelen van het vliegtuig hebben zij van bijna alle twaalf bemanningsleden persoonlijke gegevens verzameld; sommigen waren pas 18 jaar oud. Mede door hun inspanningen is in 2012 naast de grote Engelbewaarderskerk in Lisse een monument onthuld ter nagedachtenis aan deze Amerikaanse bevrijders.

Naast de waardering van de Stichting Oud Alkemade

Sjaak Bouwmeester

Erwin de Mooy met een origineel onderdeel van de neergestorte bommenwerper.

Een bomvolle zaal luistert met aandacht naar het verhaal van Erwin de Mooy.

Op bezoek bij het Streekarchief

Een geïnteresseerde groep medewerkers van de Stichting Oud Alkemade ging op 28 oktober op bezoek bij het Streekarchief Rijnlands Midden in Alphen aan den Rijn. Het streekarchief vormt een samenwerkingsverband met het streekarchief Midden Holland onder de naam Groene Hart Archieven. Bij het streekarchief Rijnlands Midden is vanaf 2008 het archief van de voormalige gemeente Alkemade ondergebracht. De andere partners zijn Alphen aan den Rijn, Rijnwoude en Nieuwkoop.

Naast gemeentearchieven beheert het streekarchief ook de overgebrachte **rijksarchieven** uit de bovenstaande gemeenten, zoals de rechterlijke en notariële archieven, de archieven van de weeskamer en de kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken. Bovendien is het streekarchief in het bezit van archieven van veel particuliere instellingen en bedrijven uit de omgeving, zoals kerkgenootschappen, scholen, verenigingen en fabrieken. Daarnaast kun je diverse bijzondere **verzamelingen** raadplegen, zoals een uitgebreide collectie foto's en prentbriefkaarten, kaarten en plattegronden, een collectie oorlogsdocumentatie met mooie affiches en een aantal regionale kranten.

De Groene Hart Archieven beheren, in het kort gezegd, het **geheugen** van de regio's Midden-Holland en Rijnlands Midden. Iedereen die iets wil weten over de geschiedenis van zijn familie, huis of buurt in één van deze regio's kan hier terecht. Alle boeken, archiefstukken, etcetera zijn gratis in te zien.

Na een introductie door Arjan van 't Riet, de adjunct-directeur van het archief, namen we een uitgebreide kijk in het échte archief. Honderden archiefdozen in tientallen stellingen maakten grote indruk. En natuurlijk waren we benieuwd wat er over de gemeente Alkemade allemaal op de plank stond. En dat was heel wat. Voor de gemeente Kaag en Braassem beheert het Streekarchief totaal ruim 550 m³ archief. Het archief van Alkemade maakt daar een aanmerkelijk deel van uit. Het bestaat uit het archief van het ambacht, de gemeente, de ambtenaar van de burgerlijke stand. Het notarieel archief en het rechterlijk archief van Alkemade beslaan ruim 30 m³. Op de vraag of ook het fotoarchief van de gemeente Alkemade hier een plekje

gevonden heeft, was het antwoord ontkennend. Wel zijn er diverse particuliere archieven met foto's uit Alkemade. De stichting gaat nu zelf op onderzoek uit waar het gemeentelijk fotoarchief gebleven is.

Arjan van 't Riet liet ons een heel bijzonder boek zien: het 'Protocol van openbare verkopen, aanbestedingen' over de periode 1721-1761 van wel 34 cm dik, gebonden in perkament. Het is een bundeling van losse akten. Alleen het rechterlijk archief van Alkemade bevat een aantal van dergelijke dikke registers. Uit een van de archiefdozen kwam een enigszins verkreukeld bundeltje kleding tevoorschijn, dat vooral de aandacht trok van Thea van Loon, onze kledingexpert. Er was een mooi wit schortje bij en nog enkele andere kinderklledingstukken. Ze kon het niet nalaten ze deze keer heel netjes opgevouwen weer in de doos terug te doen.

Een ander bijzonder item van het zgn. 'wapendiploma' van het gemeentewapen van Alkemade, bevestigd door de Hoge Raad van Adel op 24 juli 1816. Dit is het familiewapen van het geslacht Van Alkemade. Een mooie plaat waarop het wapen beschreven is: "Van silver, beladen met een klimmende leeuw van sabel, gekroond en getongd van goud".

Voor het schrijven van artikelen voor Alkmadders zijn medewerkers diverse keren in het streekarchief geweest, zoals voor de stukken over de Oostenrijkse huizen en over het Waterleidingbedrijf waarover in dit nummer geschreven wordt. Iedereen kan voor studiedoeleinden of het opzoeken van familiegegevens terecht bij het streekarchief. Kijk voor de openingstijden en andere informatie eens op de site: www.groenehartarchieven.nl.

José van der Meer

Arjan van 't Riet vertelt enthousiast over wat er allemaal in het archief bewaard wordt.

Het 'wapendiploma' van Alkemade

Zo'n dik boek hadden we nog nooit gezien!

Liefde voor Harmonie: 125 jaar feest in de Veen

Het jubileumjaar nadert zijn einde. In deze laatste aflevering een overzicht van de activiteiten en bijzondere gelegenheden vanaf de jaren zestig.

In 1963 nog zonder uniformen in de oude veiling E.M.M.

Een mooi verjaardagscadeau

In 1963 bezorgde LvH zichzelf een mooi jubileumcadeau. Op het muziekconcours in Wateringen behaalde de fanfare o.l.v. J.L. Cornelissen een 1^e prijs met 304 punten en promoveerde hierdoor naar de 1^e afdeling. Dit was in het 75-jarig bestaan nog niet eerder gelukt. Op 23 juni behaalde de drumband in Wateringen in de 1^e afdeling een 2^e prijs met 126 punten. Een jaar eerder was de drumband met zijn instructeur G. Weijers al naar die afdeling gepromoveerd.

Er waren tijdens het jubileum geen kostbare festiviteiten. Er moest gespaard worden: LvH was weliswaar het oudste lid van de Muziekbond, maar wel het enige dat nog niet over een uniform beschikte. Het actiecomité was druk doende geweest om de middelen voor de aanschaf bij elkaar te halen, maar helaas lukte het niet om de 50 muzikanten nu al in het pak te steken. Op zondag 13 oktober werd toch stilgestaan bij de 75e verjaardag. In de parochiekerk St. Petrus' Banden werd om 10 uur 's ochtends een hoogmis opgedragen. Het zangkoor had hiervoor de Missa Lauda Sion van Herman Kuiper ingestudeerd. LvH zorgde voor de muzikale begeleiding. Na de hoogmis werd in de Pancratiuszaal een koffietafel gehouden, gevolgd door een officiële en een openbare receptie. De dag werd afgesloten met een feestconcert voor genodigden. Dit keer nog niet in uniform, maar daar kwam in 1965 verandering in.

Promoties en wisselbekers

De viering van het 80-jarig bestaan in 1968 werd door wis-seling van het dagelijks bestuur doorgeschoven naar 1969. Het idee was om een solistenconcours te houden, maar daar was niet genoeg animo voor. Het jaar kon echter niet meer

stuk toen de fanfare in Naaldwijk in de 1^e afdeling 297,5 punten behaalde en daardoor promoveerde naar de afdeling Uitmuntendheid. De wisselbeker voor het behalen van het hoogste aantal punten mocht voor een jaar mee naar de Veen. De drumband (sinds een paar jaar uitgebreid met signaltrompetten) kwam tijdens het concours tot 134 punten in de 1^e afdeling. Genoeg redenen om in juni in dorps-huis De Alkeburcht de bloemetjes eens flink buiten te zetten.

Als sluitstuk van de lustrumviering was er op 18 december een goed bezocht en welverzorgd kerstconcert in de kerk van Maria Presentatie i.s.m. Vox Laeta.

In 1974 werd - ook met een jaar vertraging - het 85-jarig bestaan luister bijgezet door de organisatie van het bondsconcours. Op 18 en 19 mei vond het concours voor harmonie en fanfare plaats in de kerk van St. Petrus' Banden. De fanfare van LvH scoorde in eigen plaats 288,5 punten, een eerste prijs. Op 26 mei werd op het DOSR-veld het drumbandconcours gehouden. Negen korpsen namen onder zonnige weersomstandigheden deel aan de mars- en showwedstrijden. De drumband van LvH haalde met 206 punten niet alleen een goede eerste prijs en de drumbandwisseltrofee, maar ook een plaats voor de kampioenswedstrijden van de Federatie van Katholieke Muziekbonden in Nederland (FKM), als afgevaardigde van de Zuid-Hollandse bond.

Feesten met artiesten van formaat

Was de viering van het 80-jarig bestaan ingetogen, in 1979 werd dit bij het 90-jarig bestaan dubbel en dwars goedge-maakt. In de veiling werd op 28 en 29 januari extra aandacht besteed aan het jaarlijkse carnavalsweekend met een keur

van artiesten als Corry Konings, Saskia en Serge, Frank en Mirella en verschillende goede dansorkesten. Alsof dit niet genoeg was, was het op zaterdag 16 september opnieuw groot feest: het 'Jubileum Grand Gala' werd in de veiling met onder meer Vader Abraham, Ben Cramer, Bonnie St. Claire, De Kermisklanten en Cisca Peters, alles onder begeleiding van het Vader Abraham Showorkest. Deze feesten werden aangekondigd in een fraai jubileumboekje dat huis-aan-huis werd verspreid.

Het hoogtepunt van het jubileumjaar was echter de grote orkestshow op zaterdag 4 november. Samen met de KLM-harmoniekapel en harmonie Excelsior uit Boskoop (net als LvH orkesten van dirigent J.L. Cornelissen) kregen 1400 gasten in de veilinghal E.M.M. een geweldige avond aangeboden. Burgemeester P. Bolten overhandigde namens H.M. de Koningin aan de vereniging de zilveren erepenning van verdienste. Ook mocht hij van de koningin oud-dirigent en leraar bij LvH Gerrit Kuipers voor zijn vele verdiensten koninklijk onderscheiden met de zilveren medaille.

Aan deze huldiging was de presentatie van de nieuwe uniformen voorafgegaan. De evenementencommissie, bestaande uit John de Jong, Theo van Veen, Niek Dobbe en Niek van Ruiten, had het geld hiervoor bij elkaar verzameld door de oude uniformen te verkopen aan bedrijven en particulieren. Op zondag 12 november werd het lustrum officieel gevierd met een Eucharistieviering. 's Middags werd door het bestuur gereciperd in de Arendshorst. De bondsvoorzitter overhandigde LvH bij die gelegenheid de erepenning in zilver van de FKM. Al dit zilver had een gouden randje gekregen door het succesvolle optreden van de drumband bij de FKM-kampioenswedstrijden eerder dat jaar op 7 mei. In het hol van de Limburgse leeuw, in de Rodahal in Kerkrade, werd in de sectie C van de eredivisie de rode kampioenswimpel behaald. In daarop volgende jaren werden nog drie wimpels gewonnen.

Langspeelplaat

In 1988 heeft de Veen geweten dat haar muziekvereniging herdacht dat het een eeuw geleden was opgericht. Iedere maand was een activiteit gepland. Het begon al in januari toen voorzitter P.Th.M. Brama aan burgemeester A.H. Meerburg en wethouder L.M. Beelen een exemplaar van het jubileumboek overhandigde. In het boek, samengesteld door Fons Zwartelé, stonden veel feiten en foto's uit het verleden en heden van LvH.

In februari was het traditionele carnaval in de veiling, met als hoogtepunt het familiecarnavaal met 2.200 bezoekers. In maart hield blaaskapel Die Blumenländer Musikanten (toen nog een onderdeel van LvH) wegens haar 20-jarig bestaan een kapellenavond in café Heemskerk. Op zaterdag 23 april werd in de LTS in Oude Wetering een open huis gehouden met een fototentoonstelling, optredens door alle onderdelen van de vereniging en de vertoning van films uit de jaren 50 en 60 die destijds in opdracht van LvH waren gemaakt. 's Avonds werd in dezelfde locatie een reünie gehouden waarbij ook de jubileumlangspeelplaat ten doop werd gehouden.

In juni was het concoursmaand. Op zondag 5 juni vond in sporthal De Tweesprong het bondsconcours voor drumbands

en majorettes plaats. Het jachthoornkorps van LvH promoveerde naar de 2^e afdeling en ontving de wisselbeker. In de St. Petrus' Bandenkerk werd op 12 juni het concours voor fanfare- en harmonieorkesten gehouden. Ook hierbij deed LvH goede zaken. Onder leiding van de jonge dirigent Bauke Schut promoveerde het harmonieorkest naar de ere-afdeling. Op het hoofdveld van DOSR werd op zaterdag 20 augustus een taptoe gehouden. De deelnemende korpsen LvH, Ades Musica Sassenheim, Excelsior Delft en DSS Katwijk haalden net het Wilhelmus in de finale niet door een plotselinge stortbui. Op zondag 2 oktober was een blaaskapellenconcours in de aula van de LTS en op donderdag 17 november bracht de Koninklijk Militaire Kapel in de St. Petrus' Bandenkerk een muzikale felicitatie.

Voor donateurs, genodigden en verdere belangstellenden was er op zaterdag 22 oktober een feestavond in de veiling E.M.M., verzorgd door de vier onderdelen van de vereniging: het jeugdorkest, de blaaskapel, het jachthoornkorps en het harmonieorkest. De harmonie speelde een werk samen met balletgroepen van Monique's Move. Ook vond de laatste trekking van de superloterij plaats. Hoofdprijs was een auto die gewonnen werd door het echtpaar Van der Zwet-Bakker. Op de klanken van een dansorkest konden de voetjes van de vloer. Het eeuwfeest werd op zondag 20 november in de St. Petrus' Bandenkerk afgesloten met een pontificale hoogmis. Met Vox Laeta o.l.v. Jan van der Meer werd de Missa Festiva van de Russische componist Gretchnaninoff uitgevoerd. Celebrant was mgr. R.Ph. Bär, geassisteerd door de pastores W.J. Wortel en H.F. van Zoelen. Na de mis konden de leden van LvH in de aula van de LTS genieten van een ontbijt en in de Arendshorst werd een officiële en openbare receptie gehouden. De burgemeester blikte terug op het jubileumjaar waarin Jan Bakker en Koos de Jong koninklijk waren onderscheiden o.a. omdat zij respectievelijk 51 en 56 jaar lid waren van LvH. De jubileumcommissie kon aan de vereniging f 28.000,- overhandigen als opbrengst van de loterij. Voorzitter Brama had al een goede bestemming voor het geld: een eigen onderkomen iets verderop. Hij doelde op de voormalige St. Ignatiuschool die drie jaar later als muziekcentrum in gebruik werd genomen.

Lustrumconcert met afscheid

Bij het 110-jarig bestaan werd op zondag 29 november 1998 herdacht met een theaterconcert in partycentrum Tropical Inn. Daaraan voorafgaand gaf de drumfanfare, in die tijd o.l.v. Jo Donners, op het terrein bij de Mavo Johannes XXIII een Euroshow. Ondanks en dankzij het weer werd het een spetterend gebeuren. In Tropical Inn verzorgde het harmonieorkest o.l.v. Henk Ummels en het leerlingenorkest o.l.v. Wim van Klink het muzikale deel van het programma. Voor het visuele aspect van het concert zorgde Theatergroep Tokodrama uit Amsterdam. Hoogtepunt was het muzikale sprookje Peter en de Wolf dat voor het harmonieorkest was gearrangeerd door de dirigent en werd verteld door muzikant Piet Pouw.

's Avonds werd door de leden het feest voortgezet met een buffet en disco. Ook werd stilgestaan bij het afscheid van voorzitter Karel van Gerwen die zich dertig jaar had ingezet voor LvH, eerst als secretaris en de laatste tien jaar als

Optreden voor het voormalige Tropical Inn.

voorzitter. De leden benoemden hem voor deze verdiensten tot erevoorzitter. Uit handen van zijn opvolger Ed van Berkel ontving hij een reischeque en een fraaie oorkonde.

Van feestvieren kwam in 2008 niet veel. Door de terugloop van het aantal leden zag de drumfanfare zich gedwongen eind 2007 te stoppen. De muzikanten kregen een plaats in het harmonieorkest en 2008 was, met ook nog eens een nieuwe dirigent, een overgangsjaar. Toch ging het 55^e lustrumfeest niet ongemerkt voorbij. Tijdens de optocht op de kermiszaterdag kwam een orkest van 120 muzikanten op straat. Oud-leden werden benaderd en in het Witte Weekblad werd een oproep geplaatst die veel positieve reacties opleverde. Ruim 70 oud-leden meldden zich aan, sommigen met een instrument of uniform van vroeger. Voor degenen die deze attributen niet meer in hun bezit hadden, werden er oude instrumenten of uniformen uit de mottenballen gehaald. Na een paar zit- en looprepetities was iedereen klaargestoomd voor de optocht. Ere-instructeur Ben van der Pluijm was ook van de partij en verleende op zijn onnavolgbare wijze assistentie bij de slagwerkgroep. En het resultaat mocht er zijn. Voorafgegaan door drie tambour-mâitres en begeleid door drie vaandeldragers liep een indrukwekkend orkest aan de kop van het corso. Door de Veen klonken massaal de marsen Primeur, Van Heutz, Drumbo, Holland Jubelt, Over and Out en de trommarsen Modelmars 1, Schotse mars 2 en Variable 3.

Achter de lopende muzikanten reed de kar van Liefde voor Harmonie met de 'stakende muzikanten'. Aan tafeltjes gezeten nipten de oud-leden Jan Bakker, Gerard en Piet Kuipers, Jaap Pouw, Kees Kuiper, Jan van der Hoorn, Theo Termeulen en Joop van Hameren aan een borreltje of speelden wat op hun instrument, aangemoedigd door speaker Rob van der Geest en het publiek langs de kant.

Feestweekend

Voor het 125-jarig bestaan dit jaar van LvH heeft de jubileumcommissie weer alles uit de kast getrokken om er een

memorabel feest van te maken. De start was al begonnen in 2012 met een goederenveiling, een fancy fair, straatparade, kermisoptocht en megaconcert. Met een heilige mis op zondag 3 maart 2013, voorgegaan door pastoor Broeders, werd in een volle Petruskerk het jubileumjaar officieel geopend. Met Vox Laeta voerde LvH de Missa Khatharina van Jacob de Haan uit. In maart werd een workshop voor snaredrums georganiseerd en was er een speciaal weekend voor het leerlingenorkest. Op 15 juni zorgde optredens van de slagwerkgroepen van LvH, Arti et Religioni, Mavileo en DGV op het Noordplein voor veel spektakel.

Belgisch bezoek was er op zondag 30 juni. De eveneens 125-jarige fanfare Willen is Kunnen uit Knesselare bracht een uitwisselingsbezoek aan Roelofarendsveen. Met o.m. een gezamenlijke repetitie en concert in de openlucht werd het een onvergetelijke dag die op 1 september in België nog eens dunnetjes overgedaan werd.

Tijdens de kermisoptocht was LvH prominent aanwezig met 125 muzikanten waaronder weer een groot aantal oud-leden en een schitterende corsokar.

De afsluiting van het jubileumjaar vond plaats in het eerste weekend van november in Sporthal De Tweesprong. Op vrijdag 1 november een kaartavond, zaterdag 2 november een feestavond voor alle Veenders met het thema 'Muziek Spelen' en op zondag 3 november een musicalconcert met vocale inbreng van Linda Wagenmakers, Stanley Burleson, de Frank Sanders Academie en Pop- en Musicalkoor Scala.

Ton van Velzen

Bronnen:

- Notulen- en jubileumboeken Liefde voor Harmonie
- Leidse Courant
- Leidsch Dagblad
- Witte Weekblad

Tijdens het musicalconcert op zondag 3 november werd Muziekvereniging Liefde voor Harmonie verrast door burgemeester Van der Velde-Menting. Het had Koning Willem-Alexander behaagd het muziekgezelschap voor haar 125-jarig jubileum een erepenning toe te kennen. De onderscheiding is in 1965 ingesteld door Koningin Juliana en is bedoeld voor verenigingen en stichtingen die minimaal 50 jaar bestaan. Uitreiking vindt alleen plaats bij het 50-jarig jubileum of een veelvoud van 25 jaar daarbij. De burgemeester overhandigde de penning, samen met het koninklijke besluit en een felicitatiebrief van de commissaris van de koning aan Ed van Berkel, voorzitter van LvH en Rob van der Geest, voorzitter van de jubileumcommissie.

Kerstmis vieren

Het was Kerstmis 1960. Je werd midden in de nacht uit je bed gehaald, koud washandje over je gezicht, zondagse kleren aan en naar buiten. Het sneeuwde flink en je voetstappen kraakten onder je schoenen. De klokken luidden alle drie want het was tijd voor de nachtmis die toen om vijf uur begon en anderhalf uur duurde. Een gezongen mis met drie heren. Als ik het me goed herinner zongen we allemaal samen op het eind: De herdertjes lagen bij nachte...

Voor een klein kind een zware beproeving en je hield het alleen maar vol, omdat je na afloop naar het stalletje mocht gaan kijken en een cent in een knikengel mocht doen. Na de mis wachtte er thuis een kerstontbijt met allerlei bijzondere dingen op tafel. Er was rosbief, kerststol, tulband, en roomboter met krullen. Af en toe een sigaretje tussendoor voor de grote mensen en dan weer verder eten totdat we zaten te knikkebollen en weer ergens gingen liggen slapen. Niet echt naar bed, want je moest een paar uur later ook weer naar de hoogmis. En dan 's avonds ook nog naar het lof. Mijn vader ging op de Eerste Kerstdag altijd vijf keer naar de kerk om op het orgel te spelen, en de Tweede Kerstdag drie keer. Zware dagen voor hem en hij probeerde dus ook altijd tussen de missen door wat te slapen.

Wij hadden een kerstboom in de huiskamer met lampjes in de vorm van kaarsjes. De echte kaarsjes stonden bij het stalletje. Ons stalletje was een grot van grotpapier. In die grot lag het kindeke Jezus in het kribbetje en daaromheen Maria en Jozef, de herders en wat dieren. Alle handjes, hoofdjes en pootjes hadden een lijmrandje want het was porselein, dus ieder jaar brak er van alles af en moest dan weer aan elkaar gelijmd worden. Later erfden wij de kerstgroep van tante Gré en die was veel mooier, want die beeldjes hadden echte kleertjes aan.

Bovenin de kerststal hing een engel met een tekstrol in zijn handen waarop stond: Gloria in Exe. De rest van de tekst was eraf gebroken en nooit meer teruggevonden.

Heerlijk speelgoed was dat. Het rook ook zo lekker want er lag echte mos in. Voor de grot was nog ruimte voor een aantal kaarsjes in van die houdertjes die op paddenstoelen leken. Op de kerstdagen werd bij ons, 's avonds als je naar

Een knikengel die met zijn hoofd 'ja' knikt als je een muntje in de spaarpot gooit..

Foto: Wikipedia

bed moest, een liedje gezongen en dat ging over die kaarsjes. Dat was voor ons altijd een bijzonder moment, want mijn moeder zong dat liedje en er was altijd één van de kinderen aan de beurt om de kaarsjes uit te blazen. Dat was natuurlijk altijd een reden om te gaan kibbelen, want er waren maar twee kerstdagen en er waren zes kinderen. Mijn moeder loste dat op door het liedje vier keer helemaal te zingen, waarbij tussendoor de kaarsjes weer aangestoken werden. De oudste jongens hadden er waarschijnlijk geen zin meer in, maar voor de jongste vier was het toch wel een belangrijk moment. Het liedje ging zo:

*Wat is het hier heerlijk bij 't kribbetje fijn
Ik zou altijd hier willen zijn.
Maar 't klokje tikt immers geregeld maar door.
Denk niet dat aan mopperen of pruilen 't zich stoort.
Tiktik tiktik tiktik.
Allang zeven uur wat een schrik.*

*'t Is kinderen bedtijd zegt vader vooruit.
De kaarsjes die moeten nu uit.
Wie heeft er de beurt om te blazen vandaag.
Dat is onze Marike die doet dat zo graag.
Fuutfuut fuutfuut fuutfuut.
Ze blaast op de maat ze nu uit.*

*En nu zoet naar bed hoor zegt moeder heel zacht,
Zeg 't kindje maar even goênacht.
Nacht Jezus wij moeten nu slapen gaan,
Maar morgen steekt moeder de kaarsjes weer aan.
Sst..sst..sst..sst..sst.. zacht,
Welterusten lief kindje, goede nacht.*

De geuren van Kerstmis: mos, dennengeur en kaarsvet blijven je altijd bij en zo ook de geur van verschroeid haar want ja, ik had lang haar en kwam soms te dicht bij de kaarsjes. Dan was er zomaar een hele pluk verdwenen en moest ik na de kerst naar kapster Coba van Rijn om het bij te laten knippen.

Cadeaus waren natuurlijk helemaal niet aan de orde en nog steeds heb ik daar een beetje moeite mee. Die hoorden meer bij de door Coca Cola bedachte Kerstman, dus daar had je als katholiek niets mee te maken. Bij ons ging het om het vieren van de geboorte van Jezus en alle rituelen die daarbij hoorden. De nachtmis is in ons leven inmiddels een beetje op de achtergrond geraakt, maar het kerstontbijt slaan we nooit over en het stalletje van tante Gré wordt nog elk jaar van de vliering gehaald. Zó mooi met die echte kleertjes!

Marike Koek-Nieuwint

Priester Hendrik: de eerste Nederlandse watermanager

In Alkidders van juni jl. kondigden wij een artikel aan over het werk van priester Hendrik en zijn betekenis voor het ontstane polderland in onze omgeving. Dit artikel is een bewerking van een eerder gepubliceerd artikel in *Tijdinghen en De Jacobslander*, de bladen van de historische verenigingen in Leimuiden/Rijnsaterwoude en Woubrugge/Hoogmade.

Aan de andere kant van het Braasemermeer, voor de Woudse Dom in Rijnsaterwoude, staat een groot standbeeld van een fronsende priester met een papierrol in zijn hand. Het is priester Hendrik, waarvan de achternaam en andere gegevens omtrent zijn herkomst onbekend zijn. Eenzelfde standbeeld staat in Steinkirchen, een dorp aan de Elbe in het Alte Land, ten zuidwesten van Hamburg. Priester Hendrik is van grote betekenis geweest voor zowel onze omgeving als voor de streek in Duitsland. Hij heeft 900 jaar geleden het contact tot stand gebracht tussen onze omgeving en het Alte Land.

Het Alte Land is het grootste fruitteeltgebied van West-Europa, met vooral

Priester Hendrik voor de Woudse Dom in Rijnsaterwoude. Foto: Hugo Tander

Artist impression van een veengebied en veenontginning. Foto: *Thuis in de Zuidplas*

appels en kersen. In 1956 ontdekte de rechtshistoricus prof.dr. Hendrik van der Linden de overeenkomsten tussen de poldergebied rond Rijnsaterwoude, Leimuiden en Woubrugge en dat van het Alte Land. De landschappelijke structuur van beide gebieden komen sterk overeen. Uit onderzoek bleek dat 900 jaar geleden Hollandse kolonisten in de middeleeuwen met hun 'moderne' ontginningsmethode het gebied zijn ingetrokken en het Alte Land hebben opengelegd. Men spreekt in Duitsland van de *Hollerkolonisation*: de streek die de Hollanders ontgonnen hebben.

Van veenwildernis tot landbouwgrond

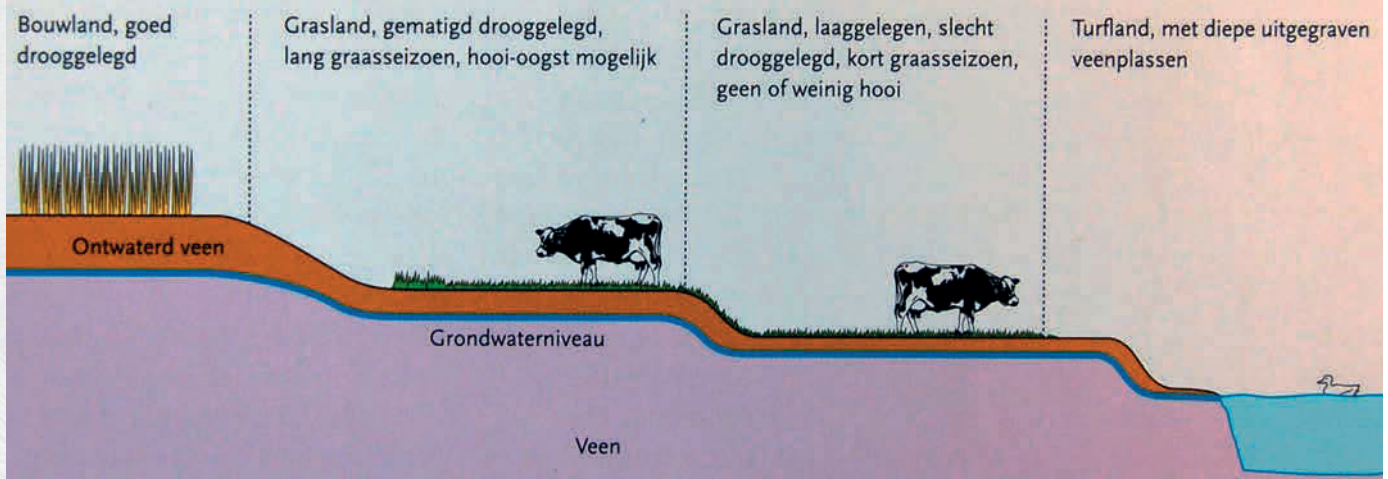
In de vroege middeleeuwen bestond West-Nederland grotendeels uit een uitgestrekte veenwildernis. Dwars door deze woestijn kronkelden traag stromende riviertjes. Zo lag de huidige gemeente Kaag en Braassem omstreeks het jaar 500 in een landschap dat werd gekenmerkt door rietvelden, moerassen, broekbossen, hoogveenbulten en door veenstroompjes zoals de Eslieke en de Leithe. Grote meren zoals de Kagerplassen, het Braasemermeer of het Haarlemmermeer be-

stonden toen nog niet of nauwelijks. De veenwildernis had geen enkele economische betekenis. Slechts hier en daar drongen mensen vanuit de hoge kleioevers langs de Oude Rijn het veen binnen om honing te verzamelen, kruiden te plukken of te vissen.

Waarschijnlijk in de 10^e eeuw, maar zeker in de 11^e eeuw, is een begin gemaakt met de ontginning en exploitatie van het Hollands-Utrechtse veengebied. De vroegste aanwijzing voor systematische veenontginning treffen we aan in de omgeving van Esselijkerwoude (Woubrugge), Rijnsaterwoude en Leimuiden. Deze veronderstelling berust op een oorkonde van de bisschop van Utrecht uit 1063 waarin de kapellen in deze dorpen als dochterkerken van de moederkerk in Kerkwerpe (Oegstgeest) worden vermeld. Zij worden ook genoemd in de 11e-eeuwse kerkenlijst van het klooster Echternach in het huidige Luxemburg.

In Zuid-Holland en Utrecht was de ontginning heel strak georganiseerd. De krachtige leiding die van de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht uitging, is van grote invloed geweest op de organisatie van het in

Maaiveldddaling en veranderd grondgebruik van veengrond

Maaiveldddaling en veranderd grondgebruik in een veenontginningsgebied.

Foto: *Thuis in de Zuidplas*

cultuur brengen van het veen. Uit deze tijd stammen de veenontginnings die bekend staan onder de naam 'cope'.

Ontwikkeling van het veenlandschap

Het ontginnen van het veengebied is in het tegenwoordige Groene Hart vrijwel overal identiek verlopen. In de regel werkte een groep boeren samen. Er moest heel wat werk worden verzet alvorens op het land kon worden geakkerd. In oude rekeningen staan opbrengsten van rogge en gerst vermeld.

Een voorwaarde voor graanverbouw was een diepe ontwatering van het zompige veen. De ontginners moesten met een goed doortimmerd ontwaterings- en afwateringssysteem het veen bewoonbaar maken en het ook zo zien te houden. Veelal werd de veenwildernis vanuit een rivier(tje) of door het graven van een veenwetering of het aanleggen van een weg open gelegd. Langs zo'n ontginningsas werden op vaste afstanden van elkaar boerderijen gebouwd. Haaks op die ontginningsas groeven de kolonisten evenwijdig aan elkaar een strak stelsel van greppels en sloten voor de verlaging van de grondwaterstand. En dat alles gebeurde met schop en kruiwagen. Zo ontstonden langs een weg of een watergang lintvormige dorpen met aan weerszijden van de bewoningsas smalle, langgerekte percelen.

Het in cultuur brengen van het veengebied ging gepaard met maaiveldddaling. Dat was het gevolg van twee processen: klink en oxidatie. Klink ontstaat wanneer bij een grondwaterpeilverlaging water aan het veen wordt onttrokken waardoor het volume van het veen afneemt. Het tempo van de maaiveldddaling wordt versneld door het gelijktijdig plaatsvindende proces van vertering en oxidatie. Na (kunstmatige) ontwatering kan zuurstof tot de bovenste veenlaag toetreden. Plantenresten verteren en worden onder opname van zuurstof geleidelijk omgezet in koolzuurgas dat in de lucht verdwijnt of via het water wordt afgevoerd. Zo zijn in de loop van eeuwen dikke pakketten veen zelfs helemaal verdwenen waardoor veel (voormalige) veengebieden tegenwoordig een lage ligging hebben, vaak tot onder NAP.

Als gevolg van de maaiveldddaling was het telkens nodig de sloten verder uit te diepen. Bovendien was het noodzakelijk het ontgonnen land met een achterkade te beschermen tegen het afstromende water uit het nog niet ontgonnen, hoger gelegen veen. Wanneer boeren na verloop van tijd niet meer in staat waren de waterstand verder te verlagen, werd de grond voor graanteelt te nat en moesten zij hun akkerland opgeven. De akkers werden dan omgezet in grasland. Om nieuwe akkers aan te leggen

gingen de boeren verder het veen in naar plekken waar het land nog niet zo ver was gedaald. Vervolgens werd een nieuw stuk van de aangrenzende veenwildernis voor akkerland geschikt gemaakt door bestaande sloten te verlengen en een nieuwe achterkade op te werpen. Zo trokken zij steeds dieper het veen in totdat alle woeste veengrond was ontgonnen.

Passen en meten

Om het ongecultiveerde veengebied te ontginnen, was samenwerking en planning noodzakelijk. Bij de uitgifte van de woeste gronden moesten percelen worden uitgemeten. Er werd gewerkt met standaardmaten voor de

Eenvoudige waterafvoer met behulp van een hoosvat. Foto: *Thuis in de Zuidplas* (gravure A. Freitag, 1642)

lengte en voor de breedte, waardoor het regelmatige verkavelingspatroon ontstond. Voor de meting werd een meetkoord met een bepaald aantal 'koningsroeden' gebruikt. Deze maatvoering had de Hollandse graaf uit Vlaanderen meegenomen. Waarschijnlijk was deze ontleend aan de Karolingische vorsten die ze weer van de Romeinen hadden overgenomen. In het Hollands-Utrechtse veengebied werd ook wel de lengtemaat 'voorling' gebruikt. Soms staat er 'vore lang'. Bij zo'n voorling ging om de afstand die de boer al ploegend aflegde alvorens met zijn gespan rechtsomkeert te maken. De afstand tussen de boerderijen op de ontginningsas bedroeg standaard ca. 110 meter, terwijl de diepte van de opstrek werd vastgesteld op ca. 1250 meter. De bedrijven hadden daardoor een omvang van ongeveer 14 ha.

Ontstaan van de cope

In de middeleeuwen had *cope* een ruimere betekenis dan het moderne koop en verkoop met een geldsom als tegenprestatie. Cope slaat op de afspraken die tussen de ontginners en de bisschop van Utrecht of de graaf van Holland waren gemaakt ten aanzien van de omvang van de ontginning, de stichting van een parochiekerk, de betalingen en de rechtspositie van de boeren. Door betaling van een *recognitiecijns* (het Latijnse *recognare* betekent erkennen) aan de bisschop of graaf erkende de koper het overheidsgezag. De *recognitiecijns* bestond uit een muntje van één denier per hoeve, een destijds in Holland en Utrecht gangbaar muntstuk van geringe waarde.

Dit 'totaalpakket' aan afspraken is al in het begin van de twaalfde eeuw geheel uitgekristalliseerd. Veel nieuwe nederzettingen kregen een naam waarin het bestanddeel 'cope' voorkomt, bijvoorbeeld Nieuwkoop, Boskoop, Vriezeloop, Papekop, Heikoop en Teckop.

Trek naar het oosten

Rond 1100 waren alle woeste gronden in de omgeving van Esselijkerwoude, Rijnsaterwoude en Leimuiden ontgonnen. Jonge boeren gingen toen op zoek naar nieuw land om te ontginnen. Dat werd gevonden in

Noordwest-Duitsland langs de Elbe en de Weser. En daarmee begint in Das Alte Land de geschiedenis van priester Hendrik.

In 1104 was Frederik I tot aartsbisschop van Bremen en Hamburg benoemd. Hij had de macht over alle *wildernis* binnen zijn wereldlijk gezagsgebied. Hij zal door het handelsverkeer via de Hanzesteden op de hoogte zijn geweest van de expertise van de Hollanders ten aanzien van droogleggen en ontginnen. Hij wilde dan ook graag het verzoek van enkele Hollanders in om het zuidelijk Elbemoeras te ontginnen en te veranderen in goed akkerland. De uitgifte van onontgonnen land aan de Hollanders was extra aantrekkelijk voor de aartsbisschop, want de kolonisten uit het westen vormden een prima tegenwicht tegen de Slavische dreiging uit het oosten.

Priester Hendrik - Hollandse watermanager

In 1113 sloot de aartsbisschop van Bremen en Hamburg een contract af met priester Hendrik en vijf leken. Hun namen zijn bekend: Helikinus, Arnoldus, Hiko, Fordolt en Referic. Uit onderzoek van prof.dr. H. van der Linden blijkt dat zij afkomstig waren uit de omgeving van Esselijkerwoude, Rijnsaterwoude en Leimuiden. Priester Hendrik was waarschijnlijk aan een of meer aan de kerken in deze dorpen verbonden. Het is niet bekend waar hij vandaan kwam. Mogelijk heeft hij zijn opleiding in het klooster van Echternach genoten. Een andere mogelijkheid is dat hij in de abdij van Egmond heeft gestudeerd. Dat was destijds het enige klooster in het graafschap Holland.

Waarschijnlijk zijn priester Hendrik en zijn meereizende gezellen met een kleine karavaan naar Duitsland vertrokken. Boerenzonen, jonge echt)paren en avonturiers namen afscheid van thuisland en gingen onder leiding van priester Hendrik op weg naar een nieuw bestaan. Misschien hadden ze samen enkele paard-en-wagens aangeschaft om hun bagage en zware werktuigen te vervoeren. In het Alte Land aangekomen gingen ze direct aan de slag. Zij werkten in ploegenarbeid. Een opperman regelde dat elke arbeider beurteelings groef en grond

kruide. Deze afwisseling was nodig omdat de werkzaamheden niet even zwaar waren. Op deze manier kon in werktijd een maximale prestatie worden geleverd. De arbeiders woonden tijdelijk in provisorische barakken. Daar golden allerlei ongeschreven regels met betrekking tot rusttijden, hygiëne, etc.

Priester Hendrik had met de aartsbisschop een copecontract afgesloten. In Duitsland was zodoende sprake van dezelfde ontginningsmethodiek en rechtspositie als 'thuis'. Daarom vinden we ook in het Alte Land dorpsnamen met het bestanddeel cope: Francop, Nincop en Ladekop. De kolonisten betaalden jaarlijks één denier per hoeve waarmee ze het aartsbisschoppelijke gezag erkenden. In ruil voor de ontginningen, en voor erkenning en belastingplicht, verwierven de eigenaren zich de status van 'vrije boer'. Priester Hendrik en zijn mannen konden de stichting van honderden hoeven en de nodige kerken op hun programma zetten. Ook kregen zij de toezegging dat de te stichten godshuizen 'eigen kerken' van priester Hendrik zouden worden. Reeds twintig jaar later blijken er diverse *Holländerdörfer* te bestaan. Als eerste Steinkirchen, in de streek onder Hamburg die later de naam het Alte Land zou krijgen.

Dit jaar (2013) is herdacht dat 900 jaar geleden priester Hendrik, als eerste expert op het gebied van Hollandse waterstaatstechniek en watermanagement, deze kennis buiten de landsgrenzen in praktijk bracht. Vanuit het Alte Land hebben de Hollandse waterbouwkunde en ontginningstechnieken zich verder naar het noorden en oosten verspreid. Ook voorbij de Elbe, in Sleeswijk Holstein bijvoorbeeld, treft men cope-dorpsnamen en de regelmatige verkaveling met standaardmaten aan.

De vestiging van Hollanders heeft zich voortgezet tot in de 19e eeuw. De kolonisten behielden dezelfde rechten als in hun vaderland: het 'Hollandse recht'. Men veronderstelt dat er 1200 'Holländerdörfer' zijn geweest. Nog steeds is Hollands erfgoed herkenbaar in kerken, begraafplaatsen,

boerderijen, molens, etc. Uit kaartvergelijkingen blijkt dat het middeleeuwse Hollandse erfgoed zelfs tot in Polen toe goed bewaard is gebleven.

Jan Beenakker †

Over de auteur

Dr. J.J.J.M. Beenakker was historisch geograaf en verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Hij nam in 1990 het onderzoek van prof.dr. H. van der Linden over die het verband tussen Kaag en Braassem en het Alte Land ontdekte. Jan Beenakker was de coördinator en mede-auteur van het jubileumboek *Het Groene Hart - Dat Ohle Land*, dat op 27 april 2013 feestelijk is gepresenteerd voor de Dom van Rijnsaterwoude (zie Alkmadders van juni 2013) en op 9 juni 2013 in Steinkirchen. Jan Beenakker overleed plotseling in juli van dit jaar.

Reconstructie van een vroegmiddeleeuwse boerderij. De boerderijen in de veengebieden waren vanwege de slappe ondergrond opgetrokken van licht materiaal. De wanden van vlechtwerk werden met leem dichtgemaakt. Een boerderij bestond uit één vertrek om te wonen en te slapen. Aan de woonruimte grensde de stal, zo profiteerden de bewoners in de winter van de warmte van het vee. Het dak was met riet of pluggen gedekt. Men verbouwde gierst, spelt en peulvruchten, hield een moestuintje bij, een hoekje met wat kruiden en om de boerderij scharrelden kippen, schapen en geiten rond. Foto: Museum De Zwarte Tulp, Lisse.

Inhakend op het thema van de nieuwe tentoonstelling nog een keer een zoekplaatje. Wie zijn deze jongens van de Ignatiuschool aan het Noordeinde in Roelofarendsveen? Graag uw reactie naar onze fotoredactie: Leo Stiens (lousenleo@hetnet.nl) of Agnes Turk (agnes_118@hotmail.com)

ZOEKPLAATJE

SCHENKINGEN AAN DE STICHTING OUD ALKEMADE

De afgelopen maanden ontvingen wij de volgende voorwerpen:

Putjesschepper	Brugman
Kannetje, tinnen lepel, fototoestel	B. Zandvliet
Bevrijdingsfoto's	M. Meyer
Fototoestellen met toebehoren, boeken en prentbriefkaarten	Jansen
Boeken en scheepstoeter	Mevr. Strijk
Schaaltje, lepels, onderzetters Stichting 1940-1945	Van Heek
Kerkboek, atlas, foto's	Mevr. Witteman
Buizen gelijkrichter	Hr. Zoetemelk
Waterpas, bijl in foudraal	Mevr. Van Delft
Gidsenkleding, boeken en foto's	Van Velzen
Kleuren camera-video set	A. van Haestrecht
Nachtpon + muts, laken en sloop	A. Hommers
Godspenning	H. Bakker
Katholieke Illustraties	R. van Klink
Het Goede Zaad 1929, gedicht 25 St Theodulfus, luchtfoto Rijpwetering	W. van Bente
Stempel met kussen Plasmeyer	A. Paardekoper
Communiekop en schotel	T. van Klink
PTT-bel, huistelefoonbekertje	C. Verhaar
T-shirt 't Veen, shirt café restaurant Hogenboom	N. Hogenboom
Gehoorapparaat	H. Verdel
Krijtspuit	F. Wassenburg
Leerlinglijsten	E. Heemskerk
Polderkaart, EHBO-boekje	J. Soetens
Bell en Howell filmcamera, Canon filmcamera	B. de Haan

Alle gevers hartelijk bedankt voor hun schenkingen!

Wilt u ook voorwerpen aanbieden? Neem dan contact op met onderstaande medewerkers:

- **voor foto's, dia's, films:** Leo Stiens, tel. 0171-3312168 of mobiel 06-27842264;
e-mail: hulst50@hetnet.nl.
- **voor ander materiaal:** Sjaak Koek, tel. 071-3312066 of mobiel 065-733884;
e-mail: sjaakoek@hotmail.com.

U kunt uw spullen brengen tijdens de openingsuren van het museum: zondag van 14.00-17.00 uur, dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur, maar ook op maandagavond van 20.00-22.00 uur als er medewerkers in het museum aan het werk zijn.